

عنوان مقاله

راهبردهای ایجاد رابطه در مصاحبه بالینی براساس آیات قرآن

نویسندگان

طلعت حسنی بافرانی، استادیار دانشکده الهیات، دانشگاه قم، ایمیل: t.hasani16@gmail.com
طیبه حیاتی، دانشجوی دکتری رشته علوم قرآن و حدیث دانشگاه قرآن و حدیث، ایمیل: t.hayati313@gmail.com
*جعفر سحرخیز، دانشجوی کارشناسی ارشد رشته روانشناسی موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ایمیل: saharhizjafar310@gmail.com

مقدمه

توانایی انجام یک مصاحبه جامع، اساسی‌ترین گام در ارزیابی و درمان است. یک درمانگر باید اصول زیربنایی فرآیند مصاحبه را بداند. اولین اصل، ایجاد رابطه یعنی چگونگی برقراری ارتباط بین بیمار و مصاحبه‌گر است که از درک و فهم می‌تواند به سوی اعتماد پیشرفت کند.

این وظیفه درمانگران است که با ایجاد رابطه در سرتاسر مصاحبه بالینی، جهت‌گیری را به سمت تشخیص دقیق و برقراری اتحاد درمانی هدایت نمایند. مفهوم رابطه یک مکالمه اولیه و در ابتدای مصاحبه نیست، بلکه از ابتدا تا انتهای یک مصاحبه بالینی، در فراز و نشیب زیادی قرار گرفته و هر لحظه می‌تواند بر اساس یک پرسش نامناسب، ذهنیت بیمار به هم خورده و فرآیند کسب اطلاعات و تشخیص و پیروی از درمان را تحت تاثیر جدی قرار دهد. بنابراین مصاحبه‌گرها بیش از آنکه مهارت ارزیابی و تدابیر درمانی را فرا بگیرند باید مهارت‌های ایجاد رابطه صمیمانه و ارتباط درمانی مثبت را بیاموزند. این مهارت‌ها به ایجاد و حفظ رابطه صمیمانه مثبت می‌انجامد. درحقیقت درمان تابع کیفیت رابطه است و هر مشاور و روان‌درمانگری با هر چشم انداز نظری بر اهمیت و حساسیت ایجاد رابطه مثبت با مراجع، مقدم بر تحقق هرگونه شیوه و اسلوب درمانی پای می‌فشارد. ایجاد رابطه از این جهت می‌تواند درمان بخش باشد که اعتماد ساز است و در مراجع ایجاد انگیزه می‌کند. مراجعان در برابر کسی که به آن‌ها توجه می‌کند بیشتر احتمال دارد خودفشایی کنند.

بر اساس متون دینی اصل بر این است که خالق انسان بهترین راهنمای وجودی را برای مراقبت و بهترین برنامه را برای ارتقا و سلامت مخلوق خود طراحی و به شیوه‌های مختلف در اختیار او نهاده است. یکی از موهبت‌های بزرگ، عقل است که به واسطه آن بر دنیای درونی و بیرونی خود تسلط می‌یابد؛ اما به دلیل علاقه خداوند حکیم به مخلوق خود، در کنار عقل، برنامه و راهنمایی را از طریق پیامبران در اختیار او قرار داده است که به عنوان یک منبع عقلانی بیرونی تلقی می‌شود. از آنجا که خلقت انسان از قواعد ثابتی برخوردار است، می‌توان بر اساس کشف و مطالعه آن قواعد و وحی الهی به تدوین برنامه‌های مختلف در حوزه‌های مختلف زندگی پرداخت؛ بر همین اساس می‌توان با استنطاق از آیات قرآن و تمرکز بر چگونگی تعامل پیامبران به مثابه‌ی طیبیان الهی با مخاطبان خود، راهبردهای ایجاد و تداوم یک رابطه موثر در تغییر رفتار را تبیین کرد.

روش

امروزه مشاوره و روان‌درمانگری به عنوان یک فن کاربردی روانشناختی پیشرفت شایان توجهی یافته است؛ اما به رغم تلاش‌های فراوان و گذاردن دوره‌های مختلف تحول، هنوز جان بشر رنج دیده را التیام نمی‌بخشد و امروزه پس از گذار از دوره‌های مختلف، دانش بشری راه خود را به سوی معنویت و تعالی با تدابیر الهی فراهم کرده است. منابع غنی و پربار اسلامی در عرصه‌های مختلف، زمینه را برای شکل‌گیری چهارچوب‌های معتبر و معنوی برای کمک به افراد نیازمند فراهم می‌سازد.

در این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با استعانت از آیات قرآن و روش‌ها و رفتارهایی که قرآن از چگونگی تعامل پیامبران با مخاطبان خود به عنوان طیبیان الهی گزارش می‌دهد، راهبرد ایجاد رابطه در مصاحبه تبیین می‌شود، تا ضمن تبلور مکتب اسلام در برابر انبوه مکاتب غربی، در مقام عمل نیز آموزه‌های قرآنی، چراغی نورانی و ابزاری کارآمد باشند تا از آن‌ها در عرصه‌های مختلف استفاده شود.

یافته‌ها و نتایج

راهبرد ایجاد رابطه در مصاحبه بر اساس آیات قرآن و توصیف رفتار پیامبران در تعامل با مخاطبان علاقه نسبت به مخاطب: براساس آیه «فَلَعَلَّكَ بَاقِعُ نَفْسِكَ عَلَيَّ وَأَنَا لَهُمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا» (کهف، ۶) پیامبر(ص) به خاطر اعراض مشرکین، با حسرت و ناراحتی خو گرفته که حکایت از شدت علاقه وی به مردم دارد و نتیجه‌ی احساس مسئولیت در مقابل دیگران است، با هر شخصیت و جایگاهی که دارند. اظهار محبت به مخاطب: براساس آیه «فِيمَا رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ لئن لَمْ يَأْتِ الْفُلْكَ لَأَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ» (آل عمران / ۱۵۹) یکی از رموز موفقیت پیامبر اکرم(ص) نرم‌خویی و محبت زایدالوصف آن حضرت نسبت به مسلمانان است تا با آن‌ها به گونه‌ای تعامل داشته باشد که مشکلات حقیقی آن‌ها را درک کند. خوش‌گفتاری: براساس آیه «وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا» (نساء، ۶۳) به پیامبرش امر می‌کند با بیانی رسا و دلنشین که در دل و جان‌ها نفوذ کند سخن گوید. هماهنگی با ادبیات مخاطب: بر اساس آیه «وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رُسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ» (ابراهیم، ۴) خداوند در میان هر قومی رسولانی فرستاده که هر یک، از اهل همان زبانی بوده که مأمور به ارشاد اهل آن شده‌اند، تا آنکه همگی قادر بر فهم آن باشند. فروتنی: بر اساس آیه «وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ» (شعراء، ۲۱۵) پیامبر(ص) موظف است در تعامل با پیروان خود با رحمت و تواضع برخورد کند، تا آنکه احساس آرامش کرده و از سخن گفتن در مورد رنج‌ها و آرزوهایشان احساس مشقت نکنند. عفو و گذشت: بر اساس آیه «خُذِ الْعَفْوَ» (اعراف / ۱۹۹) پیامبر در دعوت خود، عفو و گذشت را به عنوان برنامه عملی در تعامل با مردم و مواجهه با سرکشی‌های ایشان قرار می‌دهد، تا روحیه‌ی تسامح و مهربانی را در وی متبلور کند. شرح صدر و بردباری: بر اساس آیه «وَ اصْبِرْ وَ مَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ» (نحل، ۱۲۷) پیامبر باید در مواجهه با چالش‌های بی‌رحمانه که افکار و عطف را تحت تاثیر خود قرار می‌دهند، صبر پیشه کند. پرهیز از اکراه و اجبار: بر اساس آیه «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ» (بقره / ۲۵۶) دین اجباری نفی شده است. بر اساس متون روانشناسی نیز بیماران رفتار سلطه‌گرایانه مصاحبه‌گر را نمی‌پذیرند. حکمت: بر اساس موارد استعمال این کلمه در آیات، حکمت در قرآن، دلالت بر ضرورت در نظر گرفتن مقدمات، شرایط، بررسی اوضاع و جو عمل و عرصه‌های آن در ارشاد و هدایت مردم دارد. چشم‌داشت مادی نداشتن: بر اساس آیه «قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ» (سبا، ۴۷) پیامبر(ص) در مقابل بذل تلاش‌های فکری، رسالی و عمل خود اجر مادی طلب نمی‌کند و اقدامات پیامبر تنها به خاطر مسئولیت و محبت وی به مردم می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

ایجاد رابطه یعنی چگونگی برقراری ارتباط بین بیمار و مصاحبه‌گر است که از درک و فهم به سوی اعتماد پیشرفت کرده و به احتمال زیاد منجر به ادامه درمان و کسب اطلاعات از سوی بیمار می‌شود و به او کمک می‌کند تا برای صحبت خودانگیزه‌شده، و بیان اطلاعات شخصی انگیزه داشته باشد. علاقه و اظهار محبت به مخاطب، خوش‌گفتاری، هماهنگی با ادبیات مخاطب، فروتنی، عفو و گذشت، شرح‌صدر و بردباری، پرهیز از اکراه و اجبار، حکمت و چشم‌داشت مادی نداشتن، راه‌های ایجاد رابطه‌ی همدلانه و احساس هماهنگی و اطمینانی است که می‌توان بر اساس آیات قرآن و روش‌ها و رفتارهایی که قرآن از چگونگی تعامل پیامبران با مخاطبان خود به عنوان طیبیان الهی گزارش می‌دهد، به عنوان اصول ایجاد رابطه استنباط نمود. این راهبردها اگر به خوبی توصیف شود به الگویی ساده و روشن برای تغییر و تحول و نیل به یک رابطه درمانی مطلوب تبدیل خواهند شد.

منابع

- منابع فارسی
ایوانز، د و دیگران. (۱۳۹۶). مصاحبه موثر به روش گام به گام. (چاپ نهم). مترجم: گودرزی، م و میرجعفری، الف. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
اوتمر، الف. اوتمر، ز. (۱۳۹۸). اصول مصاحبه بالینی بر مبنای DSM-5. (چاپ سوم). مترجم: نصرصفهانی، م. تهران: ارجمند.
جان‌بزرگی، م. غروی، م. (۱۳۹۵). اصول درمانگری و مشاوره با رویکرد اسلامی. (چاپ اول). قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
جویدت تاد. آرتورسی بوهارت. (۱۳۷۹). اصول روانشناسی بالینی و مشاوره. (بی‌جا). مترجم: فیروزبخت، م. تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا.
سامرز فلنگن، ج. سامرز فلنگن، ر. (۱۳۸۹). مصاحبه بالینی. (بی‌جا). مترجم: هامایاک آوادیسیناس و دیگران. تهران: رشد.
موریسون، ج. (۱۳۹۳). مصاحبه آغازین. (چاپ سوم). مترجم: بشردوست تجلی، ف. تهران: انتشارات روان.
منابع عربی
ابن عاشور، م. (۱۴۲۰). تفسیر التحرير و التنوير. (چاپ اول). بیروت، موسسه التاريخ العربی.
البکار، ع. (بی‌تا). تربیه الاولاد فی الإسلام. چاپ دوم. بیروت: دارالسلام.
العذاری، س. (۱۴۲۷). المنهج التربوی عند أهل البيت(ع). (بی‌جا). [بی‌جا]: مرکز الطباعه و النشر للمجمع العالمی لأهل البيت(ع).
صادقی تهرانی، م. (۱۴۰۶). الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن و السنه. (چاپ دوم). قم: انتشارات فرهنگ اسلامی.
فضل‌الله، م. (۱۴۱۹). تفسیر من وحی القرآن. (چاپ دوم). بیروت: دار الملائک للطباعه و النشر.
قطب، س. (۱۴۲۵). فی ظلال القرآن. (چاپ سی و پنجم). بیروت: دارالشروق.
مدرسی، م. (۱۴۱۹). تفسیر من هدی القرآن. (چاپ اول). تهران: دار محیی‌الحسین.

